

STANOWISKO NR 1/2024
ZGROMADZENIA DYREKTORÓW INSTYTUTÓW NAUKOWYCH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

z dnia 13 września 2024 r.

w sprawie rządowego projektu reformy Polskiej Akademii Nauk

Jako dyrektorzy instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk, odpowiedzialni za ponad 9 500 pracowników i 68 jednostek naukowych, z zaniepokojeniem obserwujemy wydarzenia związane z rządowymi planami reformy PAN, będącej najlepszą instytucją naukową w kraju. Nasze zdumienie budzi fakt, że nie zostaliśmy włączeni w tworzenie projektu reformy, która w istotny sposób wpłynie na funkcjonowanie zarządzanych przez nas instytutów. Ograniczenie konsultacji do przesyłania drogą elektroniczną komentarzy do gotowego projektu nie współgra z zasadami demokracji i partycypacji w życiu społecznym.

Potrzeba reformy i tryb jej wprowadzania

Kierując nierzadko najlepszymi jednostkami naukowymi w Polsce uważamy zmiany za naturalny element zarządzania i jesteśmy na nie otwarci. Podzielamy pogląd, że zmian wymaga również Polska Akademia Nauk, w tym w zakresie relacji korporacji PAN z instytutami, a rola pionu badawczego w strukturze PAN powinna zostać istotnie wzmocniona. Przede wszystkim oczekujemy zmian usprawniających funkcjonowanie instytutów i wspierających podnoszenie jakości badań, m.in. poprzez wzrost nakładów i uproszczenie procedur administracyjnych.

Reforma Polskiej Akademii Nauk powinna mieć na celu jej instytucjonalne wzmocnienie i stworzenie środowiska legislacyjnego umożliwiającego poprawę warunków jej rozwoju. Jesteśmy przekonani, że punktem wyjścia powinna być analiza celów, metod i oczekiwanych rezultatów. W zaproponowanym kształcie projekt ustawy nie stwarza warunków do osiągnięcia deklarowanego przez Ministra celu, jakim jest ugruntowanie pozycji PAN jako silnej, autonomicznej instytucji naukowej. Do wypracowania tych warunków niezbędna jest debata ze środowiskiem, uwzględniająca tożsamość i różnorodność trzech filarów Akademii - instytutów, korporacji i komitetów naukowych. Jesteśmy na taką debatę otwarci i deklarujemy gotowość podzielenia się doświadczeniem w zakresie działalności i problemów instytutów. Obawiamy się, że skutkiem wprowadzenia zmian nieakceptowanych przez środowisko będzie zaburzenie funkcjonowania instytutów, a w konsekwencji pogorszenie jakości badań.

Szczegółowe propozycje będące odpowiedzią na prośbę o zgłaszanie uwag do opublikowanego projektu prześlemy w indywidualnych stanowiskach dyrektorów. Poniżej przedstawiamy nasze wspólne uwagi dotyczące instytutów, podkreślając, że nie stanowią one

kompletnego katalogu. Uwagi dotyczące pozostałych aspektów projektu zostały już sformułowane w stanowiskach Zgromadzenia Ogólnego PAN oraz Komitetów Naukowych PAN.

Krytyczne elementy funkcjonowania instytutów

Następujące elementy uważamy za krytyczne dla właściwego działania i rozwoju instytutów naukowych PAN:

- zachowanie autonomii i swobody w prowadzeniu badań naukowych, w szczególności niezależnie od zmian politycznych,
- zachowanie bezpośredniego finansowania przez ministerstwo,
- transparentne, pro jakościowe i stabilne zasady przyznawania subwencji przy równoczesnym rozwijaniu systemu grantowego,
- równy z uczelniami dostęp do środków finansowych, w tym zakończenie wieloletniego okresu nieuzasadnionego zaniżonego finansowania instytutów.

Za istotne uważamy także:

- stworzenie lepszych warunków do rozwoju oraz współdziałania instytutów w ramach PAN i z uczelniami,
- ustawowe umocowanie i wyposażenie w odpowiednie kompetencje Zgromadzenia Dyrektorów Instytutów Naukowych, tak aby mogło reprezentować wspólne interesy instytutów PAN oraz wspierać je w rozwiązywaniu problemów.

Partycypacja w ciałach decyzyjnych

Za korzystne uważamy zwiększenie partycypacji dyrektorów instytutów w ciałach decyzyjnych Akademii i ich wyborze. Szanujemy integralność korporacji uczonych i przychylamy się do zdania, iż wybór nowych członków PAN powinien być dokonywany przez korporantów. Jednocześnie włączenie dyrektorów instytutów w Zgromadzenie Ogólne PAN z głosem stanowiącym w pozostałych sprawach będzie sprzyjać budowaniu wspólnoty korporacji i instytutów. Proponowane zwiększenie udziału dyrektorów instytutów w Prezydium PAN do 40% umożliwi Prezydium poświęcenie większej uwagi sprawom instytutów i pracujących w nich naukowców. Będzie też sprzyjać tworzeniu administracyjnego, logistycznego i prawnego wsparcia instytutów. Sugerujemy jednak zmniejszenie liczby członków Prezydium do nie więcej niż 25, tak aby zapewnić jego sprawne działanie.

Nadzór finansowy i merytoryczny

Rozumiejąc, że ministerstwo, przekazując środki finansowe bezpośrednio do instytutów, potrzebuje skuteczniejszych narzędzi do analizy sposobu ich efektywnego wydawania, nie

uważamy za niezbędne przeniesienia nadzoru nad całą Akademią z Prezesa Rady Ministrów na ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i nauki. Jak zauważa w swoim stanowisku Zgromadzenie Ogólne PAN, zmiana taka jest niezgodna z koncepcją funkcjonowania narodowych akademii nauk, stanowiących eksperckie zaplecze dla najwyższych władz państwowych.

W naszej ocenie zwiększenie uprawnień Kanclerza PAN kosztem prerogatyw Prezesa PAN oraz możliwość samodzielnego odwoływania Kanclerza przez ministra nie przyczynią się do polepszenia procesów zarządczych w Akademii. Wobec istniejących już mechanizmów sprawozdawczych i nadzorczych znaczne zwiększenie częstości kontroli instytutów oraz ograniczenie samodzielnego decydowania przez nie o przeznaczeniu środków finansowych jest nieuzasadnione i doprowadzi do większej biurokratyzacji i dodatkowych kosztów. Biorąc pod uwagę, że za przepływ informacji pomiędzy instytutami a ministerstwem odpowiadają dyrektorzy instytutów, nie znajdujemy uzasadnienia dla stałej obecności przedstawicieli ministra w Radach Naukowych instytutów PAN.

Zgromadzenie Dyrektorów Instytutów Naukowych PAN pozostaje w gotowości do debaty i o nią apeluje.

Przewodniczący
Zgromadzenia Dyrektorów

dr hab. Karol Palka